

Lärare i Tyskland

Studieresa 23-25 oktober 2012. Deltagare: Cecilia George (ej Berlin) Åsa Larsson och Martin Persson. För program, se bilaga 4.

Bund och Land

Tyskland är som bekant en förbundsstat med två nivåer. Delstaterna, som i rättslig mening utgör egna stater, är de 16 "Länderna" som tillsammans utgör Förbundsrepubliken Tyskland. Nordrhein- Westfalen (NRW) är den folkrikaste delstaten. Förbundsrepubliken har endast befogenheter i politikområden som fastslagits i federal lagstiftning vilken godkänns av det tyska parlamentet där delstaterna representeras genom den andra kammaren.

Politikområden som ligger på förbunds nivå är exempelvis utrikespolitik. Vissa områden delas av bägge nivåer. Exempelvis lagstiftning om naturskydd och jordbrukspolitik. Skol- och utbildningsfrågor ligger enbart på delstatlig nivå. Förbundsstaten är dock den part som undertecknar och ratificerar internationella avtal och konventioner även i denna sektor, exempelvis FN konventioner, som exempelvis *FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning*. Implementeringen sker dock på delstatsnivå. Även skol- och utbildningsfrågor av internationell prägel såsom tyska skolor i utlandet och Goethe institutet ligger på förbundsstatnivå. För mer detaljerad information se: *Bildungspolitik und Bildungsverwaltung – Aufgaben- und Zuständigkeitsverteilung sowie Zusammenarbeit Bund und Bundesländer* i pärmen. Man kan jobba ihop i vissa andra frågor t.ex. när information ska koordineras i internationella studier som PISA. Det finns en ständig arbetsgrupp för detta vilken bekostats av Förbundsstaten.

Samarbete gällande skolfrågor sker i Kultusministerkonferenz, KMK, se nedan.

Besök på Ministerium für Schule und Weiterbildung Nordrhein-Westfalen (MSW NRW), Düsseldorf

Lärarytutbildning

2009 beslutades om en ny struktur för lärarytutbildning i NW enligt Bologna modellen med en treårig Bachelor som följs av en tvåårig master för samtliga lärarkategorier. Denna utbildningsstruktur har man kommit överens om inom samordningsorganet KMK, om KMK se nedan. Därefter följer liksom tidigare den sedvanliga "Vorbereitungsdienst", även kallad "Referendariat", numera förkortad till 18 månader i och med att utbildningen förlängts till 5 år.

Vorbereitungsdienst 18 månader

Avslutas med Staatsprüfung

Master of Education 4 terminer

Bachelor of Arts/Science 6 terminer

För mer information om lärarutbildningens nya struktur i NRW, se bilaga 1.

Kvalitetssäkringen, ackrediteringen, sker genom en agentur för ackreditering på uppdrag av Akkrediteringsrat. Ansvarig för Vorbereitungsdienst är respektive utbildningsministerium, också vad avser finansiering, och det finns en särskild Centrumorganisation för detta ändamål. Se mer under besöket i Bonn. Gemensamt för alla länder är att Vorbereitungsdienst avslutas med Staatsprüfung, som ger behörighet att arbeta som lärare.

Man har utökat omfattningen av praktikmoment. Innan man påbörjar utbildningen bör studenten genomföra en 20 dagars "Eignungspraktikum" med syfte att veta att man valt rätt utbildning. Bachelornivån innehåller 2 praktikperioder, och en hel praktiktermin genomförs i på masternivå.. För dessa praktikmoment ansvarar universitetet. Systemet med första och andra Staatsprüfungen ersätt i NRW med endast en "Staatsprüfung" efter avslutad "Vorbereitungsdienst".

Grunskollärare åk 1-4 undervisar i samtliga förekommande ämnen i grundskolan. "Sachunterricht" är ett tvärvetenskapligt ämne utan specifikation, men kan närmast beskrivas som en kombination av samhällskunskap, historia, geografi, biologi, fysik och kemi.

Yrkesrättigheter och erkännande

För att bli **fast anställd** i en skola behöver man ha "Lehramtsbefähigung", dvs vara behörig lärare vilket man blir genom lärarutbildning som avslutas med "staatsprüfung". Utan detta kan man endast anställas på timbasis. Privatskolor kan anställa vem de vill för att undervisa. Det är dock ovanligt att någon som inte är lärare anställs.

"Seiteneinsteig" (ung KPU, en annan benämning är "Queresiensteig") finns som ett alternativ för att utbilda lärare inom bristområden som fysik, kemi, matematik eller latin. För att antas måste man ha tidigare examen med ämnesstudier och genomföra "Vorbereitungsdienst" som är 24 månader och innehåller pedagogik och didaktiska moment såväl som kompletterande ämnesstudier för att läraren skall erhålla ett andra ämne i sin examen. Utbildningen avslutas med samma "Staatsprüfung" som för lärare vilket ger behörighet som lärare och man kan därmed också erkännas i andra

delstater. OBS, "Seitenesinsteig/Queresensteig" kan i andra delstater ha ett annat innehåll och ge mer begränsad behörighet.

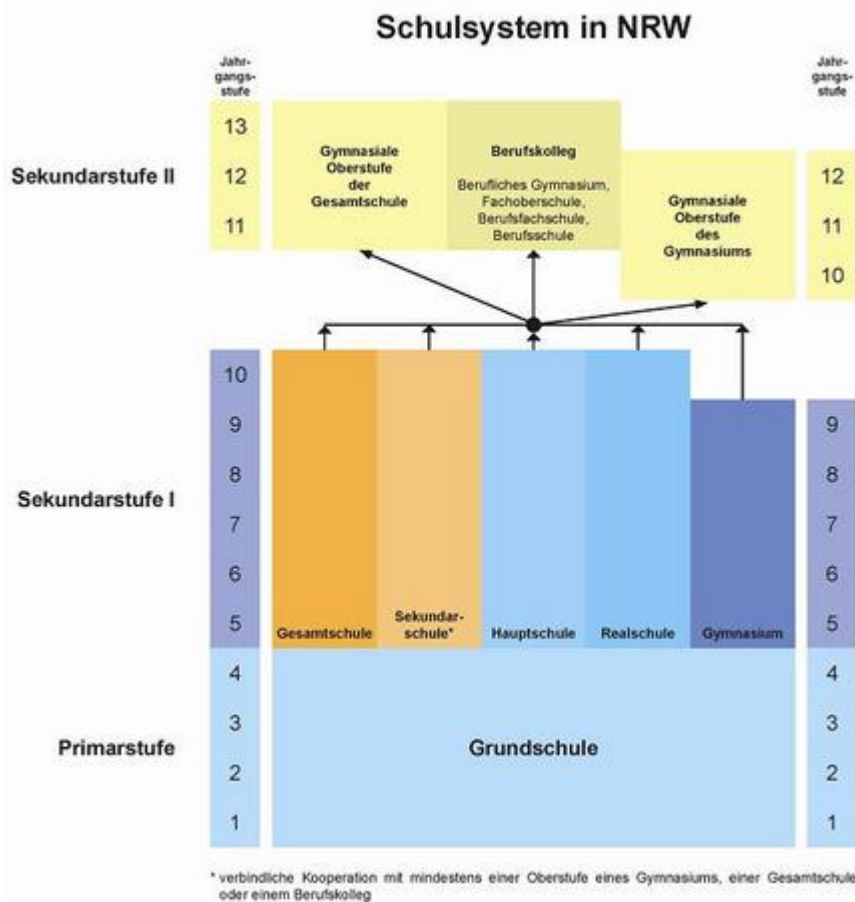
I NRW erkänner man ungefär 2000 examina från andra delstater per år, 200 examina från andra EU länder och 500-600 från 3:e land.

Vissa ämnen finns enbart i vissa delstater och kan därmed inte erkännas i andra. I Brandenburg kan man exempelvis läsa polska som ämne och i NRW holländska, teater är ämne i vissa delstater. I DDR kunde man avlägga en examen med astronomi som ämne.

När man erkänner utbildningar från andra EU-länder så är anpassningsåtgärderna ungefär som en "Vorbereitungsdienst". Om man endast har ett ämne kan komplettering med ett ytterligare ämne krävas i vissa fall. Om den sökande har arbetat (motsvarar anpassningsperiod) så kan man dock erkännas med endast ett ämne.

När det gäller utbildningar från 3:e land så pågår en diskussion i delstaterna om att behandla EU och tredje land lika. En del delstater gör redan detta, dock inte i NRW.

NRW:s skolsystem

De offentliga skolorna bekostas av kommunerna, förutom lärarna som är statligt anställda och avlönade. Det finns även privata skolor. Det är kommunerna som bestämmer vilken skolform man vill och kan anordna när det gäller ”sekundarstufe I”. I NRW finns 186.000 lärare och 7000 skolor.

I NRW, liksom i hela Tyskland, har man ett parallellskolesystem from åk 5 med flera olika skolformer och skoltyper. I NRW pågår ett försöksprojekt att sammanföra de olika skolformerna i en ”gemeinschaftsschule”, i grafen ovan benämnd ”sekunderschule”. I denna skolform integreras ”realschule”, ”hauptschule” och ”gymnasium” och år 5 läses gemensamt. Det finns därmed möjligheter att byta skolform och det finns möjlighet för eleverna att avlägga såväl ”hauptschulabschluss”, ”fachoberschulreife” som ”abitur”. Man är alltså mindre låst än i de separata skolformerna. En av anledningarna till denna försöksverksamhet är ett vikande elevunderlag och som en följd av detta, kommunernas möjlighet att erbjuda olika skolformer i elevernas närområde.

Berufskolleg

När det gäller ”berufsausbildung”, (ung yrkesskolor), så regleras yrkesdelen i utbildningen på förbunds nivå i så kallade ”Rahmplan für Berufsbildung” och den teoretiska skolutbildningen som vanligt från delstatsnivå. Bakgrunden är att yrkesförbunden har lyckats ena sig på förbunds nivå för att kunna följa den tekniska utvecklingen inom branschen.

Vid berufsutbildningen kan yrkesspecialister utan lärarutbildning timanställas, såsom exempelvis tandläkare vid tandsköterskeutbildningar.

Särskolan

”Sonderschule” och ”sonderpädagogik” har en lång historia i Tyskland, men man fick i princip börja om från noll efter andra världskriget. Utvecklingen kan beskrivas som att ha gått från särskolor till integrerad undervisning och från att ha fokuserat på vad elevens handikapp till vad eleven kan. Sedan 1980 har det funnits en trend att inkludera elever med särskilda behov i integrerade grupper och man använder nu begreppen ”förderschule” och ”förderpädagogik”. I dagsläget deltar ungefär 20-30% av eleverna med särskilda behov i integrerad undervisning. Sedan ratificerandet av FN konventionen 2009 har eleverna rätt att undervisas i integrerade grupper. I praktiken kan föräldrarna bestämma vilken typ av undervisning eleven skall ta del av.

I dagsläget finns i NRW ungefär 130.000 elever med särskilda stödbehov i skolsystemets olika skolformer. Det finns även ungefär 680 specialskolor. I NRW finns också ”berufskollegs” som särskolor, elever kommer från hela Tyskland för att gå på dessa skolor. Det finns inga strukturella begränsningar av vilka skolformer eller examen en elev med behov av särskilt stöd kan gå i respektive ta utan det finns möjligheter i alla skolformer och stadier, se grafik i pärmen.

Speciallärare har rätt att också undervisa i ”normala” klasser och har därför samma rättigheter som klasslärare. De kan också ha ”fach” som ger rätt att undervisa i åk 5-10.

Inlärningsproblematik, läs- och skrivsvårigheter samt diagnoser såsom ADHD/ADD omfattas inte av ”földerpedagogiken”.

Religionsundervisning

Religionsundervisningen i den tyska skolan är reglerad genom lag. I den tyska grundlagen (artikel 7) fastslås bland annat att undervisning i ”religionslehre” är att jämställa med andra ämnen. I delstatlig grundlag fastslås hur denna undervisning skall bedrivas och av vem. Läraren ska vara utbildad vid en ”vetenskaplig högskola och troende i aktuell religion vilket ska intygas från respektive kyrka.. I den protestantiska kyrkan heter detta erkännande ”Vocatio”. Religionsundervisningen är alltså konfessionell.

I dagsläget finns strax över 330.000 elever med islam som religionstillhörighet i skolorna i NRW. Man har inte kunnat erbjuda islamundervisning i och med att det har saknats en motpart som kan utfärda ett intyg över lärarens lämplighet att undervisa som krävs enligt lagen. På prov har man därför erbjudit islamkunskap som inte är undervisning i islam utan undervisning om islam.

Man har nu instiftat ett råd som utgörs av muslimer med olika inriktning vad gäller tolkning av koranen. Detta råd gör att islam förvaltningsrättsligt kan ses som religion i och med att de har rätt att utfärda intyg om lärarens lämplighet att undervisa. Från och med detta år finns en utbildning till lärare i ”religionslehre” i islam med 120 platser i Münster.

I religionsundervisningen så diskuteras även andra världsreligioner, men ur den egen religionens perspektiv.

Simning

I sportundervisningen i skolan är simning obligatorisk. Idrottslärare måste undervisa i simning och måste uppvisa sina kunskaper genom regelmässiga prov (Se ”*Schwimmunterricht* ” i pärmen)

Besök vid Bonner zentrum für Lehrerbildung (BZL) der Universität Bonn

BZL ansvarar för lärarutbildningen förutom frågor som direkt har att göra med ämnesstudierna. En sådan organisation finns för alla lärarutbildningar och har som huvuduppgift att samordna praktiken/vorbereitungsdienst. För samtliga lärarutbildningar gäller att man ska ha två undervisningsämnen, för grundskolärare åk 1-4 måste ett av ämnena vara tyska eller matematik.

Nu bedrivs lärarutbildningen i enhet med de nya riktlinjerna, dvs som bachelor/master.

Vid universitet ges enbart lärarutbildning för åk 5-10 samt gymnasium och yrkesgymnasium. I ämnen som inte ges vid universitet såsom idrott och musik, sker samarbete med andra högskolor. Studenterna inleder med en ”Eignigungspraktikum” som genomförs före studiernas start som en form av yrkesorientering. Under bachelor genomförs sedan en 4 veckor lång orientering i skolan. Man har sedan en 4-veckors praktisk kurs i eller utanför skolan. Man ska efter kandidaten kunna arbeta även utanför skolan och därför ligger inte fokus bara på verksamhet i skolmiljön. Under Mastern har man sedan en hel övningstermin som är fem månader med undervisning i båda sina ämnen enskilt och under handledning.

Alla praktikperioder sammanställs i en portfolio. Detta är obligatoriskt men bygger på självvärdering och ingen formell kontroll sker av innehållet.

Studenten har två tillfällen att klara staatsprüfung efter vorbereitungsdienst.

”Deutsch als Fremdsprache” är inte ett skolämne i den allmänna skolan. Det kan läsas som påbyggnadskurs och leder till undervisningsfärdighet avsedd för Volkshochschule, dvs den icke obligatoriska skolan.

Modersmålsundervisning bedrivs som privata initiativ utanför skoldagen.

En ämneslärare undervisar cirka 25 timmar i veckan (45 minuters pass), och övrig arbetstid kan förläggas utanför skolan. Det finns inte arbetsplatser för lärare i skolan, man har oftast kontor i hemmet vilket är avdragsgillt.

För mer information om lärarutbildning vid Bonns universitet, se foldern ”Lehramt” i pärmen.

Besök vid Senatsverwaltung für Bildung, Jugend und Wissenschaft, Berlin

Lärarutbildning

Även i delstaten Berlin har lärarutbildningen övergått till modellen Bachelor /Master, än så länge med en ettårig master. Mastern kommer även här att bli tvåårig, 2015, med utgångspunkt i överenskommelsen inom KMK att alla lärarutbildningar ska omfatta 300 ECTS.

Lärarkategorier:

Amt des Lehrers (Grundschulpädagogik und ein weiteres Fach; Klassen 1–10)

Amt des Lehrers an Sonderschulen / für Sonderpädagogik (Rehabilitationswissenschaften bzw. Sonderpädagogik und ein weiteres Fach; Klassen 1–10)

Amt des Studienrats (zwei allgemeinbildende Fächer; Klassen 5–13 bzw. 7–13)

Amt des Studienrats (eine berufliche Fachrichtung und ein weiteres Fach; Klassen 11–13)

Amt des Studienrats (Bildende Kunst oder Musik und ein allgemeinbildendes Fach; Klassen 5–13 bzw. 7–13)

I Berlin och Brandenburg utbildas grundskollärare för årskurs 1-6 som också har ett "zweifach" för undervisning i åk 5-10. Alla läser inriktningen "grundschulpädagogik", vilken innehåller samtliga obligatoriska ämnen. Matematik och tyska ingår alltid för grundskollärare.

Skolsystemet i Berlin

Se bilaga 2 samt rapporten " *Ausbildung von Lehrkräften in Berlin*" i pärmen.

I Berlin är följande ämnen obligatoriska i grundskolan (1-6): tyska, matematik, bild, musik, idrott samt "Sachunterricht" (biologi, kemi, fysik, geografi, historia, samhällskunskap). I Berlin, Bremen och Brandenburg är "religionslehre" inte ett obligatoriskt skolämne utan valbart. De elever som inte väljer en religion måste välja filosofi.

Berlin har genom en skolreform 2010, beslutat om integrerade skolformerna i åk 5/7-13 och studenterna väljer mellan Integrierte sekundarschule där skolformerna realschule eller hauptshule ingår, eller gymnasium.

Man strävar även efter att öka integreringen av elever med särskilda behov i den vanliga undervisningen. I dagsläget deltar 45% av eleverna med särskilda behov i integrerad undervisning. Berlin har förändrat sin lärarutbildning, efter en expertutredning, för att möta de nya behoven. Speciallärare har rätt att undervisa i sina ämnen i vanliga klasser.

Även i Berlin använder man "Queereinsteig" för att rekrytera lärare i bristämnen som exempelvis fysik och kemi. Utbildningen omfattar två års "Vorbereitungsdienst". För att få ett ytterligare undervisningsämne krävs studier motsvarande ca en tredjedel av poängkravet för ordinarie lärarutbildning och dessa studier integreras i de två åren. Senaten bestämmer vilka ämnen som är bristämnen och därmed vilka som kan ansöka om Queereinsteig. Man har även ett projekt för att rekrytera medborgare med invandrarbakgrund till läraryrket som finansieras med EU-medel.

Lärare DDR

Lärare utbildade i DDR har rättigheter att jobba i de nya delstaterna (dåvarande DDR). De jämföras dock inte med aktuella lärarutbildningar (läs västtyska) och de kan få problem att erkännas i de andra delstaterna.

Vid sammanslagningen gjordes en överenskommelse mellan staterna om "Bewährungsfeststellung" som innebar att skillnader i utbildningar kunde kompenseras genom tjänstgöring som lärare. Detta gällde tom 1996. I dagsläget gäller kompletterande studier. För Diplomlehrer krävs zweitestaatsprüfung.

Lehrer für die unteren Klassen kan erkännas som Erziehers inom området "Hort" i samtliga delstater. Detta skulle motsvaras av det svenska fritidshemmet.

Besök vid Sekretariat der Kultusministerkonferenz, Berlin

Den ständiga konferensen, KMK, har instiftats av förbundsländerna och är en ständig arbetsgrupp, i syfte bland annat underlätta migration och skapa likhet mellan de olika delstaternas skolsystem. Det är dock inget förbundsstatligt organ som kan påtvinga delstaterna beslut. Eventuell implementering av, eller naturaliserande av KMK beslut i delstatlig lagstiftning är alltså valfri. Ministrar respektive statssekreterare möts 4+4 gånger per år och KMK har ungefär 200 medarbetare i Berlin och Bonn.

Vi fick intrycket av att utvecklingen går mot mer av samarbete mellan staterna. Det råder i många fall en informell konsensus i frågor delstater emellan. Det finns även en formell struktur genom skriftliga överenskommelser/avtal mellan staterna. Ett exempel är överenskommelsen 2005, "Eckpunkte für Die gegenseitige Anerkennung..." om gemensam utbildningsstruktur för lärarutbildningarna, dvs bachelor/master 300 credits. Man har också kommit överens om "Bildungsstandards" mellan staterna där bland annat tydliga mål för ämnena matematik och tyska för åk 4 anges och därmed ges informationen att alla grundskollärare undervisar i dessa ämnen. 2011 slöts ett avtal om gemensam struktur och gemensamma mål för Sekundarstufe 1, "Schularten und Bildungsgänge im Sekundarbereich I".

Man har också sedan 1999 en överenskommelse om erkännande av de olika delstaternas lärarutbildningar för att underlätta mobilitet.

Inom KMK använder man dessa sex olika lärartyper även om man har olika benämningar i de olika delstaterna:

Lehrämter der Grundschule bzw. Primarstufe

Übergreifende Lehrämter der Primarstufe und aller oder einzelner Schularten der Sekundarstufe I

Lehrämter für alle oder einzelne Schularten der Sekundarstufe I

Lehrämter der Sekundarstufe II [allgemeinbildende Fächer] oder für das Gymnasium

Lehrämter der Sekundarstufe II [berufliche Fächer] oder für das Gymnasium
Sonderpädagogische Lehrämter

På grund av systemet så går det inte att få fram en gemensam information rådande exempelvis innehåll i ämnet "Sachunterricht".

En förbundsgemensam bild över skolsystemen finns i bilaga 3. Mycken bra information om skolan, skolämnen, lärarutbildning finns på hemsidan: www.kmk.org under Bildung/Schule.

Neue Lehrerausbildung NRW

- Lehramt an Grundschulen
- Lehramt an Haupt-, Real- und Gesamtschulen
- Lehramt an Gymnasien und Gesamtschulen
- Lehramt an Berufskollegs
- Lehramt für sonderpädagogische Förderung

Staatsexamen
Vorbereitungsdienst

Master
4 Semester
Fach 1, Fach 2
Bildungswissenschaften, Schulformbezug
Darin: 1 Praxissemester

Bachelor
6 Semester
Fach 1, Fach 2
Bildungswissenschaften
Orientierungspraktikum, außerschulisches oder schulisches Berufsfeldpraktikum

Eignungspraktikum an Schulen
Für alle Lehramtsstudierenden

Praxissemester unter Nutzung personeller Ressourcen aus dem Geschäftsbereich des MSW

Verkürzung des Vorbereitungsdienstes von heute 24 auf voraussichtlich 12 Monate in zwei Schritten: 18 Monate Vorbereitungsdienst in 2011, dann 6 Monate Praxissemester und ein mindestens 12-monatiger Vorbereitungsdienst ab 2015.

Qualitätssicherung der Studiengänge durch Akkreditierung, unter anderem nach Vorgaben des Reformgesetzes und der Lehramtszugangsverordnung.

Bilaga 2

Grafik över Berlins skolsystem kan laddas ner från : http://www.berlin.de/imperia/md/content/sen-bildung/bildungswege/aufbau_berliner_schulsystem.pdf

Übersicht über die Bildungsgänge und Schularten im Bereich der allgemeinen Bildung

SEKUNDARSTUFE II		
<p>Gymnasiale Oberstufe am Gymnasium (i.d.R. Jahrgangsstufen 10-12) an Schularten mit drei Bildungsgängen (i.d.R. Jahrgangsstufen 11-13)</p>		
SEKUNDARSTUFE I*		
<p>Schularten mit drei Bildungsgängen/Gesamtschule Integrierte Gesamtschule, Kooperative Gesamtschule, Gemeinschaftsschule (Schleswig-Holstein, Thüringen), Integrierte Sekundarschule (Berlin), Oberschule (Bremen, Niedersachsen), Regionale Schule (Mecklenburg-Vorpommern) teilweise, Stadtteilschule (Hamburg) (Kl. 5-10)</p>		
<p>Schularten mit zwei Bildungsgängen Erweiterte Realschule (Saarland), Haupt- und Realschule (Hamburg), Mittelschule (Sachsen), Oberschule (Brandenburg), Realschule plus (Rheinland-Pfalz), Regelschule (Thüringen), Regionale Schule (Mecklenburg-Vorpommern), Regionalschule (Schleswig-Holstein), Sekundarschule (Bremen, Sachsen-Anhalt), Verbundene Haupt- und Realschule (Hessen) (Kl. 5-10)</p>		<p>Gymnasium (Kl. 5-9/10)</p>
<p>Hauptschule (Kl. 5-9/10)</p>	<p>Realschule (Kl. 5-10)</p>	
<p>Hauptschulbildungsgang</p>	<p>Realschulbildungsgang</p>	<p>Gymnasialer Bildungsgang</p>
PRIMARSTUFE		
<p>Grundschule (Kl. 1-4) (in Berlin und Brandenburg Kl. 1-6)</p>		
ELEMENTARBEREICH		
<p>Kindergarten/Kindertagesstätte (freiwillig)</p>		

* Die hier aufgeführten Schularten des Sekundarbereichs I stellen die Gesamtheit aller in den Ländern vorkommenden Schularten dar. Dies heißt nicht, dass es jede Schulart auch in jedem Land gibt. Ausnahme ist das Gymnasium.

Tidsplan: Studieresa till Tyskland

Bilaga 4

DAG 1: 12.10.23	
<i>Ministerium für Schule und Weiterbildung NRW, Düsseldorf,</i>	Tema: Skola, utbildning, lärare och undervisning i en tysk delstat(Land): NRW
DAG 2: 12.10.24	
<i>Institut für Lehrerbildung der Universität Bonn,</i>	Tema: Lärarutbildning vid ett tyskt universitet
DAG 3: 12.10.25	
<i>Senatsverwaltung für Bildung, Jugend und Wissenschaft, Berlin</i>	Tema: Erkännande av utländska lärarutbildningar och erkännande av DDR lärarutbildningar
<i>Sekretariat der Kultusministerkonferenz, Berlin</i>	Tema: Omställning till Bachelor/Master och nyheter inom lärarutbildning